

het gelijk aan zijn zijde hebben, Tak vreesde - en terecht - de 'plumpe Majoritat' en heeft op zijn beurt de voormalige medewerker aan de kinderpagina als een kwelduivel beschouwd die doorging met vragen en argumenteren terwijl hij de 'Discussie' voor gesloten had willen verklaren en de onzalige geschiedenis voorgoed had willen begraven.

Op de flap van de fraai uitgegeven en zorgvuldig geannoteerde *Open brief aan P.L. Tak* schrijven de bezorgers dat De Haans optreden 'een demasqué der literaire en maatschappelijke machthebbers van zijn tijd' bewerkte! Op deze wijze wordt het conflict vereenvoudigd tot een provocatie van de bohémien die de bourgeoisie, gepersonifieerd door P.L. Tak, in haar schaamteloze hypocrisie aan de kaak stelt. Tak, die zijn jonge, heetgebakerde partijgenoten placht voor te houden dat argumenten niet aan waarde verliezen wanneer zij rustig worden voorgedragen, was niet de tirannieke en 'ondemocratische baasspeler' die De Haan van hem heeft willen maken¹. In zijn biografische studie typeert G.W. Borrie de socialist als een 'ex-burger, die met alle faveur van zijn levensstijl de voosheid van de hem omringende samenleving had doorzien en zijn gaven stelde in de bestrijding hiervan'². Tak wist echter ook dat de meedogenloze ontrafeling van *alle* geschreven en ongeschreven regels en conventies waarop die samenleving rustte (en rust), zowel de ondergang van de SDAP als die van hem zelf tot gevolg zou hebben. De Haan behoorde tot het zeldzame slag mensen dat aan dit soort overwegingen geen boodschap heeft.

Het is jammer dat de bezorgers van de *Open brief* niet getracht hebben hun verontwaardiging in een breder kader te plaatsen. In plaats van een imposante, dure Jacob Israël de Haan-bibliotheek, waarin afzonderlijke deeltjes, ingeleid door Ross en Delvigne, verschijnen, zou ik verre de voorkeur hebben gegeven aan één uitgave waarin de belangrijkste geschriften van De Haan zijn samengebracht: één essay, als inleiding bij een dergelijk werk opgenomen, kan een vollediger beeld geven van 'de grote zanger van het joodse lied' dan de thans gekozen vorm die het vooroordeel dat literatuur door en voor estheten geschreven wordt, bestendigt.

R. de Ruig

L. Vos, *Bloei en ondergang van het A.K. V.S. Geschiedenis van de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging 1914-1935* (Bibliotheek van de Vlaamse Beweging; 2 dln., Leuven: Davidsfonds, 1982, 341 blz. + 387 blz., BF765,— + BF695,—, ISBN 90 6152 444 x + 90 6152 445 8).

Deze publikatie van L. Vos is een bewerking van de tekst van zijn doctoraal proefschrift. Hij promoveerde in 1980 op dit onderwerp aan de KU Leuven. Het werk is een uiterst belangrijke bijdrage tot een boeiend facet van de geschiedenis van de Vlaamse Beweging, namelijk de katholieke studentenbeweging tijdens het interbellum. Dit wetenschappelijke epos is wellicht het definitieve werk over deze drijvende kracht in de Vlaamse ontvoeringsstrijd. De auteur geeft tegelijkertijd een volledig beeld van de huidige stand van zaken van het onderzoek over de geschiedenis van het jeugdwerk in dezelfde periode. Ont-

1. Sam de Wolff, *Voor het land van belofte. Een terugblik op mijn leven* (Nijmegen, 1978; SUN reprint) 102 vlg. De Wolff, die harde oordelen niet schuwt en niets zo verfoeid heeft als in de partijpas lopen, heeft voor Tak veel respect. *Pijpelijntjes* typeert hij als 'een uiterst realistische beschrijving in romanvorm van seksuele afwijkingen'. Ook volgens hem had Tak niet anders kunnen handelen.

2. G.W. Borrie, *Pieter Lodewijk Tak (1848-1907). Journalist en politicus* (Assen, 1973) 219.

staan als gestructureerde organisatie in 1903 kende deze jongerenbeweging de eerste zes jaren na de eerste wereldoorlog een grote bloei. Daar kwam echter een einde aan in de tweede helft van de jaren twintig, toen het AKVS in conflict kwam met het kerkelijk gezag. Dit conflict ontstond omdat de studentenorganisatie in de ban raakte van het politieke Vlaams-nationalisme en ongehoorzaam werd aan de kerkelijke overheid. De veroordeling door de bisschoppen en de concurrentie van de door dezen goedgekeurde studentenbeweging en katholieke actie-organisaties leidden tot de ondergang van de beweging. Het AKVS zou anders toch door interne tegenstellingen ook ten onder zijn gegaan. Juist over deze laatste stellingname dat de ondergang er toch zou zijn gekomen, laaiden en laaien er in Vlaanderen nog steeds emoties op. De vraag welke factoren tot dit einde hebben bijgedragen vormde voor Vos een eerste onderzoeksmotief. Een tweede motief was het belang dat zowel de medespelers uit die tijd als de historici van later aan de studentenbeweging hechten.

De auteur begint zijn werk met een afzonderlijk deel over de onderzoeksproblematiek. Hij bespreekt de gehanteerde concepten en formuleert de probleemstellingen van waaruit hij zijn onderzoekschema opbouwt. Vervolgens bespreekt hij op zeer kritische wijze alles wat reeds eerder over het onderwerp is gepubliceerd. Aan het slot van dit hoofdstuk geeft hij het eigenlijke onderzoekschema. Uiteraard is het theoretische raam volledig aangepast aan en gebouwd naar het onderwerp zelf. Door het theoretische gedeelte voor het eigenlijke verhaal te plaatsen, slaagt Vos erin om een leesbare geschiedenis zonder sociologisch of ander vakjargon te schrijven. Pas bij het formuleren van zijn conclusies zal hij nadrukkelijk op dit theoretisch gedeelte teruggrijpen. In feite ontwikkelt hij zijn verhaal aan de hand van een generatiemodel. In de periode 1914-1935 onderscheidt hij vier jongerengeneraties in de AKVS-leiding. Ieder van deze generaties maakte een impressieve fase door, waarin zij bepaald getekend werd door haar ervaringen met de haar doorgegeven cultuur. In sociologenjargon spreekt men van 'fresh contacts' op grond waarvan een bepaalde leeftijdsgroep anders zal aankijken tegen de gebeurtenissen van de eigen tijd, een specifieke mentaliteit gaat aankweken, een wijze van denken, die hen onderscheidt van, zelfs maar een paar jaren ouderen of jongeren.

In een eerste hoofdstuk beperkt de auteur zich tot het aangeven van de krachtlijnen van de katholieke Vlaamse studentenbeweging voor 1914. In hoofdstuk twee komt de studentenbeweging tijdens de eerste wereldoorlog aan bod. Hij typeert zeer raak de sociale functie van de sporadisch werkende studentenbonden in deze 'beloken tijd'. Hij wijst op de groei van een gevarieerd ideologisch patroon bij deze generatie respectievelijk in bezet gebied en achter het front. Alleen een kleine minderheid in de Vlaamse studentenbeweging was min of meer gewonnen voor het activisme. De jongsten onder hen, die op het einde van de oorlog als leiders in de bonden aantraden, werden opnieuw sterk aangesproken door de brede zedelijk-godsdienstige oriëntering, die de beweging van voor de oorlog kenmerkte.

Hoofdstuk drie beschrijft hoe deze generatie in de jaren 1918-1920 voor een krachtige herleving zorgde. Beide ideologische stromingen van het Vlaamse land, namelijk de zelfbestuurdachte en het minimumprogramma, kwamen bij de studenten aan bod zonder dat er exclusief werd gekozen voor één richting. Deze brede vlaamsgezinde en godsdienstige opstelling bood de AKVS-leiding zelfs de kans om te spreken over een mogelijke officiële erkenning door het Belgische episcopaat.

In het vierde hoofdstuk brengt Vos een uiterst gedetailleerd overzicht van het netwerk van het AKVS met zijn 223 plaatselijke bonden, 25 regionale gewesten en 5 overkoepelende gouden. In dit netwerk waren ook enkele leemtes: Brussel, de verfranste steden en de

taalgrensstreek. Zijn verklaring dat dit komt omdat het Nederlands hier bedreigd was en er dus geen sterke Vlaamse beweging was, bewijst hij mijns inziens onvoldoende. Zijn verklaring blijft hypothetisch. Vervolgens geeft de auteur aan hoe dit netwerk functioneerde van top naar basis en omgekeerd. Met cijfers over financiën, oplage van tijdschriften en ledenaantal vervolledigt hij - zo grondig als het bronnenmateriaal hem toelaat - dit beeld van de beweging zoals die in haar bloeiperiode was.

In hoofdstuk vijf kan men lezen hoe de studentenbeweging in de jaren 1920-1923 tegelijk met haar organisatorische uitbouw in een ware stroomversnelling terecht kwam. Vos sluit dit eerste deel af met een zeer uitvoerig beeld van het gewone bondsleven. Deze systematische bundeling van 'faits divers' uit lokale bonden schetst wel zeer goed het dagelijkse leven van de beweging. Wij missen hier echter een formulering van wie nu lid werd of was van deze studentenbeweging.

Het tweede deel begint met hoofdstuk zeven dat teruggrijpt naar het chronologisch kader en de problematiek van hoofdstuk vijf. Waarom werden beide hoofdstukken niet tot één vervlochten? De hoofdstukken acht en negen handelen over het keerpunt in de AKVS-geschiedenis, namelijk een radicalisering van de leiding en een hevige reactie van het episcopaat hierop. Het academiejaar 1924-1925 werd in Leuven gekenmerkt door een geest van revolte. Door haar verbondenheid met de Leuvense studentenwereld geraakte het AKVS-bestuur meegesleurd in een radicale anti-Belgische koers. Hierbij dreigde het in een isolement te geraken, terwijl plaatselijke bonden erg verschillend reageerden. Het was onvermijdelijk dat er kerkelijke maatregelen werden uitgelokt. Door een al te nadrukkelijk opteren voor onafhankelijkheid en ideologische zuiverheid, miste men de kans op verzoening met nieuwe kerkleiders zoals aartsbisschop Van Roey en de bisschoppen Coppieters (Gent) en Kerkhofs (Luik). Dezen werkten gestadig verder in het verlengde van de in 1925 uitgesproken veroordeling van het Vlaams-nationalisme. Bovendien liep er dwars door het AKVS zelf een ideologische kloof omtrent de te volgen gedragslijn. Vos spande zich zeer in om alle facetten van dit conflict en deze kloof op alle niveau's weer te geven. Met een overvloed aan details analyseert hij deze complexe realiteit zonder daarbij het bos tussen de bomen te verliezen.

In het tiende hoofdstuk beschrijft de auteur nauwgezet de verschillende vormen van het Jeugdverbond voor Katholieke Actie in elk bisdom. Hoofdstuk elf kreeg als titel 'de nieuwe jeugd'. Opnieuw haakt de auteur in op de zich wijzigende tijdsomstandigheden om de ondergang van de beweging te verklaren. Hij situeert de strijd tussen de kerkelijke en Vlaamsnationalistische leiders op een dermate duidelijke wijze dat de repercussies ervan voor de studentenbeweging zeer klaar worden. Tegelijk toont hij het ontstaan van de nieuwe jeugdbeweging Katholieke Studenten Actie (KSA). Het 'stervende' AKVS vertoonde net zoals de nieuwe KSA elementen van een ander en nieuw jeugdleven, bijvoorbeeld terugkeer naar de natuur, trekken, zin voor orde en stijl.

In het laatste hoofdstuk hanteert Vos met vaste hand het lancet om het einde van het AKVS tot op het bot weer te geven. Enerzijds wijst hij op de overgang ervan naar politieke jeugdbewegingen, anderzijds toont hij duidelijk hoe persoonlijke tegenstellingen en financiële zorgen het einde bestendigen. In een korte epilooft verhaalt de auteur hoe de studentenbeweging verder evolueerde en hoe de traditie wordt voortgezet in enkele lokale initiatieven. Het lange besluit - 22 bladzijden - vormt een waardig einde van deze studie. Hierin typeert de auteur het AKVS, vergelijkt hij het met andere jeugdbewegingen, schetst hij opnieuw de ideologische ontwikkeling, duidt hij de impact van de opeenvolgende generaties aan, behandelt hij het waarom van de ondergang en draagt hij argumenten aan betreffende de onvermijdelijkheid van de ontknopning. Wat dit laatste punt betreft probeert de au-

RECENSIES

teur een eerlijk oordeel te vellen over de rol van de verschillende spelers in dit verhaal. Maar deze eerlijkheid wordt hem door sommige flaminganten niet in dank afgenomen. Hun stelling dat Vos te mild is voor de bisschoppen houdt mijns inziens geen steek. Vos oordeelt enkel, hij veroordeelt niet. De bibliografie met archivalia, gedrukte bronnen, mondelinge informatie en literatuur is zo volledig als zij maar zijn kan. Het is jammer dat de auteur hier geen bijzonder punt aan de bronnenkritiek gewijd heeft. Deze is wel in de voetnoten door het werk heen verwerkt. Van het belangrijkste archief het 'Algemeen Archief Studentenbeweging' geeft hij aan hoe het tot stand is gekomen, doch hij geeft geen afzonderlijk kritisch waardeoordeel. De bijlagen met overzichten van bestuurslasten en werking van de lokale studentenbonden zijn nuttig zowel voor de lokale vorser als de beroepshistoricus. De registers van persoonsnamen, instellingen, verenigingen, pers en periodieken verhogen de toegankelijkheid van deze studie.

Kortom het werk is af! Dat er een zekere polemiek rond de schuldvraag inzake de ondergang van het AKVS zal blijven bestaan, is niet de fout van de auteur. Hij schreef een wetenschappelijk verantwoord epos over een eertijds bloeiende studentenbeweging met een kritische zin, die hem boven alle verdenking plaatst.

Walter Baeten

H.F.J.M. van den Eerenbeemt, *Industrieel ondernemerschap en mentaal klimaat 1914-1940* (Bijdragen tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland, XLV; Tilburg: Stichting Zuidelijk Historisch Contact, 1979, xiv + 151 blz., f27,50).

De Tilburgse hoogleraar Van den Eerenbeemt behoort tot de vruchtbaarste sociaal-economisch historici die Nederland rijk is. Zijn oeuvre is zo langzamerhand niet meer te overzien. Met de regelmaat van een klok levert hij zijn publikaties af, die vaak betrekking hebben op de geschiedenis van het hem blijkbaar zo dierbare gewest Brabant. Ook in het hier te bespreken boek heeft Van den Eerenbeemt nagenoeg uitsluitend geput uit het regionale bronnenmateriaal van zijn provincie, al schijnt de titel van het werk misschien een toch wat breder opgezette aanpak te beloven.

Goede regionale geschiedschrijving is intussen méér dan een streekverhaal. En inderdaad plaatst Van den Eerenbeemt zijn regionale uiteenzettingen binnen de ruimere maatschappelijke ontwikkeling van de besproken periode. Dat wordt hem ook mogelijk gemaakt door de aard van zijn onderwerp omdat de economische structuur van het gebied door zijn aard sterk gevoelig was voor de algemene economische ontwikkeling. Het regionale gebeuren was allerminst regionaal bepaald maar weerspiegelde veeleer de ingrijpende processen welke de wereldhuishouding destijds in de greep hielden.

Tot op zekere hoogte kan men het boek beschouwen als het vervolg op een vroegere studie van Van den Eerenbeemt. Daarin was de industrialisatie van Brabant in de negentiende eeuw uit de doeken gedaan'. Aan de vooravond van de eerste wereldoorlog, zo concludeerde Van den Eerenbeemt daarin, waren de 'blanke Javanen van den katholieken godsdienst' - Brabanders dus - erin geslaagd hun provincie te maken tot 'een der welvarendste en nijverste'. Het maakte het gewestelijke bedrijfsleven, getuige de onderhavige studie, tevens zeer vatbaar voor veranderingen van de wereldeconomie. De hausse tijdens de eerste

1. H.F.J.M. van den Eerenbeemt, *Ontwikkelingslijnen en scharnierpunten in het Brabants industrieel bedrijf* (Tilburg, 1977).